

НОВИ ИЗСЛЕДВАНИЯ, ПОСВЕТЕНИ НА ОНТОЛОГИЯТА НА СИТУАЦИИТЕ ЗА СЪСТОЯНИЕ В БЪЛГАРСКИЯ И РУСКИЯ ЕЗИК

Проф. д-р Красимира Алексова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В настоящата рецензия се представят резултатите от един българско-руски проект¹ в областта на изследването на ситуациите за състояние в българския и руския език. Представя се и монографията, дело на научния екип, като се акцентира върху основните приноси на отделните студии.

Ключови думи: български език; руски език; онтология; ситуации за състояние; лингвистично моделиране

Проектът, по който е издадена монографията със заглавие, съвпадащо с наименованието на проекта, е посветен на съпоставителното българско-руско изследване на предикатно-аргументните структури, които изразяват ситуации на състояние. Учените от двата екипа представят семантично описание и типологизация на предикатите и предикативите за състояние, проучват моделите при синтактичната реализация на тези предикати, установяват набора от техните семантични и граматични характеристики, обуславящи реализацията на диатези и възможни техни редувания. Като един от водещите резултати от лингвистичното моделиране може да се изтъкне представената онтология на начините за изразяване на състояние и демонстрирането на особеностите на концептуализацията, лексикализацията и граматикализацията при изразяването на състояние в българския и в руския език.

Напълно реализирана е основната цел на проекта – абстрактно онтологично представяне на типовете значение за състояние на базата на съвкупност от семантични диференциращи признаци.

Основните задачи също последователно са осъществени въз основа на теоретичните и емпиричните изследвания по проекта: описание на семантичните и синтактичните модели на реализация на типовете състояния в българския и руския език, съпоставка на семантичните и синтактичните модели за реализация на типовете състояния в двата езика, описание на семантичните ди-

ференциращи признаци и техните параметри, в чиито рамки се реализират диатезите и алтернациите при изразяване на типове състояния в българския и руския език.

В различните доклади и публикации, както и в издадената монография е изследвано съвременното състояние при употреба на предикати и предикативи за състояние в различни тематични области в българския и руския език.

Тук се изтъкват някои основни резултати от извършените изследвания по проекта. Описани са поотделно за двата езика семантичните и синтактичните модели на реализация на типовете състояния; съпоставени са семантичните и синтактичните модели за реализация на типовете състояния в двата езика, като са анализирани сходствата, идентичността и различието на предикатите и предикативите за състояние и техните обкръжения в българския и руския език; описани са семантичните диференциращи признаци и техните параметри, в чиито рамки се реализират диатезите и алтернациите при изразяването на типовете състояния в българския и руския език; изследвано е съвременното състояние на употребата на предикати и предикативи за състояние в различни тематични области в двата езика, като са направени наблюдения, анализи и обобщения за честотата, дистрибуцията и преводните съответствия на предикатите и предикативите за състояние в българския и руския език; открити са основните прилики и разлики при моделите на концептуализация, лексикализация и граматикализация при изразяването на значението състояние в двата езика.

Монографията „Онтология на ситуацияите за състояние – лингвистично моделиране. Съпоставително изследване за български и руски“ съдържа 3 основни части, поделени на подчасти с автори от българския и руския екип. Общият брой страници е 596. Студиите са на английски, руски и български език. Това дава възможност на широк кръг изследователи да се запознаят с научните постижения по проекта.

В уводната част съавторките Светла Коева и Елена Иванова са описали основните цели на проекта, както и специфичните задачи. Освен това са аргументирали актуалността на изследването във връзка с необходимостта да се разработи обяснителна типология на семантичните отношения, която ще определи и езиковоспецифичните ограничения. В увода са представени и основни теоретични постановки, свързани с предикацията за състояние. Това е необходимо, защото задава теоретичната основа на всички изследвания. Основно място в уводната част е отделено на представянето на постиженията на студиите и статиите в колективната монография.

Първата част на монографията е озаглавена „Семантично описание на предикатите за състояние“. Тя се открива със студията на А. Цимерлинг „Предикаты състояния и семантическите типове предикатов“. От тази работа проличава задълбочеността на теоретичните изследвания в една сложна област.

Представени са основни понятия, които се използват при семантичната класификация на предикатите. Според мен един от важните приноси на това изследване е предложеното описание на основните типове предикати в рамките на формалната семантика. Разгледани са основни класификационни признаци при определянето на семантичните типове предикати от първи ред. Коментират се чужди виждания и се аргументират собствените позиции, напр. А. Цимерлинг предлага три критерия за разграничаване на външни от вътрешни дейвидсонови състояния. Напълно основателно тази студия е на първо място в колективната монография, защото задава важни теоретични основи на изследвания, налични в следващите трудове.

В студията на Галина Кустова „Семантическите класове предикатов състояния (на materiale руского языка)“ състоянията се разглеждат от позиция на типологията на предикатната лексика. Авторката последователно представя семантическите класове за състояния с одушевен субект, а след това се спира на семантико-синтактичните свойства на предикатите за експериментални състояния. Разгледани и съпоставени са множество виждания, въз основа на които се отделят собствените постижения.

Студията “Stative Verbs: Conceptual structure and systemic relations“ на Светозара Лесева и Ивелина Стоянова разглежда стативните глаголи, представени в WordNet, като тези глаголи се анализират заедно със съответстващите им фреймове от „Фреймнет“. Принос в тази работа са представените класификации на тематичните класове стативни глаголи и предложеното концептуално описание въз основа на концептуалните фреймове от „Фреймнет“. Напълно приемам виждането на авторите, че е представена адекватно йерархичната структура на фреймовете за всеки тематичен клас.

Втората част се открива със студията “The System of Diatheses in Bulgarian Predicates” с автор Светла Коева. Налице е значим теоретичен принос към изясняване на диатезите в българския език. Авторката аргументирано разграничава граматическите и лексикалните диатези чрез прилагане на значими семантични критерии. Напълно приемам виждането на авторката, че граматичните диатези се характеризират чрез редуване на глаголната морфология и синтактичния статус на аргументите в изреченията, докато семантичните отношения на аргументите и предиката остават непроменени. Интересни и важни са наблюденията върху лексикалните диатези, промените при тях на глаголната морфология и синтактичния статус на аргументите.

Приносна е и студията на Мария Овсянникова „Диатезы русских глаголов эмоции“ не само защото е първа по рода си в славянското езикознание, но и поради качеството на работата. В студията специално внимание се обръща на диатетическите алтернативи, като се разглеждат различията между отделни типове конструкции на преходни глаголи за емоция с допълнение в творителен падеж. Авторката представя и анализира употребата на глаголите за емо-

ция от гледна точка на честотата на различните диатези. Изведени са важни заключения за диатезите на глаголите за емоция в руския език.

Третата студия от втори раздел е със заглавие “Syntactic realization of stative predicates in Bulgarian (In view of lexical meaning ontology)”, написана в съавторство от Йовка Тишева и Марина Джонова. Авторките търсят отговори на въпроса дали статичните предикати от една синтактична група имат подобно синтактично поведение. Разглеждат се глаголи с един, два или три аргумента, като се отчита синтактичната им функция. Отделя се внимание на степента на задължителност на аргументите, коментира се и редуването на предлози при различни видове предикати.

В студията „Аргументная структура ментальных предикатов в русском языке: взаимодействие семантических, синтаксических и коммуникативных факторов“ Александър Летучий изследва синтактичното поведение на актантите и връзката му със семантичния клас на фактивните и нефактивните предикати, както и комуникативните свойства на актантите. Авторът наблюдава в статията глаголите за знание и мнение.

Следващата студия е с автор Галина Кустова и е със заглавие „Семантические типы инфинитивных конструкций русских предикатов“. В нея се анализират основните свойства на актантната структура на менталните предикати – глаголи за знания и мнения и съответстващите предикативи. Доказва се и разликата между глаголите за знания и за мнения и се изясняват причините. В заключението в таблица се обобщават свойствата на основните групи предикати от менталния клас, а освен това се представя съотношение между свойствата на менталните предикати с глаголите за реч и емоция.

Галина Кустова участва в монографията с още едно изследване – „Семантические типы инфинитивных конструкций русских предикативов“. Разглеждат се сензитивите и техните групи, анализират се типове с подчинен инфинитив, коментират се т.нар. „семантическите сдвиги“ в конструкциите със сензитиви. В отделна част първо се разглежда семантичната структура на емоциите, а след това се представят типове с подчинени инфинитиви. Внимание се обръща на семантичните процеси в инфинитивните конструкции с изразена емоция. Авторката представя интерпретацията като вид външна оценка, а след това се анализират семантичните процеси с инфинитивни конструкции за интерпретация.

Втората работа на Антон Цимерлинг, включена в монографията, е на тема „Дативно-инфинитивные структуры и синтаксические идиомы в русском языке“. В началото се представят модалните конструкции с инфинитив в съвременния руски език. След това вниманието на автора се спира върху дативно-инфинитивните изречения, като се представят последователно няколко вида. Разглежда се въпросът за модалността и вида на глагола. В отделна подчаст се коментира семантичният субект и неодушевеността. Третата подчаст е

посветена на синтактическите идиоми с *n*-думи. Авторът представя дефиниционните свойства на *n*-думите, състава на този клас, мястото на отрицанието, както и други важни свойства на *n*-думите.

Третата част е озаглавена „Съпоставителни изследвания на предикатите и предикативите за състояние в български и руски“. Тази част започва с изследването на Максим Стаменов и Антон Цимерлинг „Дативно-предикативные структуры и семантико-синтаксический интерфейс в русском и болгарском языках“. В тази студия задълбочено се разглежда мястото на дативно-предикативните структури в българския и в руския език, като акцентът е върху реализацията на семантико-синтактичния интерфейс. Приносно е извеждането на основните диференциални формални и семантични признаци на тези предикати. След като последователно се представят дативно-предикативните структури в руския език, се разглеждат предикативи и дателнопредикативни структури в българския език. Студията се отличава със задълбоченост, аргументираност и иновативност. Тя е принос не само в българското и руското езикознание, но и в световната лингвистика.

В студията „Предикативни конструкции за състояние: корпусно изследване върху български и руски“ авторките Цветана Димитрова, Валентина Стефанова и Мария Тодорова представят анализи, които се базират на колекция от предикативни конструкции за състояние в български и руски език, експерирана от паралелни българо-руски и руско-български подкорпуси на Руския национален корпус. Авторките първо уговарят своето разбиране за предикативните конструкции за състояние, след това представят емпиричния материал – паралелните данни, а след това обстойно се спират на сравнението между реализациите на конструкциите в българския и в руския език. Сравнението се основава на първо на морфосинтактични признаци, а след това на семантични характеристики. Изследването има не само теоретичен принос, то би могло да служи на учени, изследователи, студенти и преводачи.

В Трета част е включена и студията на Мария Тодорова „Фразеологични и фразеологизирани предикативни конструкции (наблюдения върху българо-руски паралели)“. Авторката е извлякла данните за предикативните структурни групи от различни езикови ресурси, за да се получи по-богата база данни. Разгледани са разновидностите на предикативните конструкции с фразеологична семантика.

Следващата студия в монографията е „Датив субъекта мнения и субъекта оценки в българском разговорном языке (на фоне русского)“ със съавтори Елена Иванова, Галина Кустова и Светлозара Лесева. Поставена е задачата да се определи в какви условия произтича появата на датива като маркер на субекта за мнение и с какви синтактически характеристики се отличава този случай. Акцент се поставя върху конструкциите в писмения разговорен език. Анализът на проявите на субекта на мнението и субекта на оценката се опира

на български примери и на техните руски преводи, както и на примери от интернет общуването на руски език. Авторките акцентират, че конструкциите с датив за мнение и оценка предават недостоверно или изкривено възприятие, различни типове оценки в руския език. Употребата на дативното *ми* създава допълнителни семантически и прагматически нюанси, свързани с фигурата на субекта, изразяващ своята гледна точка.

В третата част се съдържа една студия, озаглавена „Предикаты желания в болгарском языке в сопоставлении с русским“ с автор Елена Иванова. Авторката първоначално разглежда специфичните особености на личните и безличните форми на глаголите за желание, след това се спира на семантичните особености и правилата на образуване на желателната конструкция. Специално внимание се обръща на руския рефлексивно-дативен модел *X-у P-ся* на фона на българските желателни конструкции. Не са пропуснати наблюдения върху преводаческите решения, съдържащи се в паралелните корпуси. Това придава на студията не само теоретичен, но и практико-приложен характер. Затова смятам, че приносите ѝ ще служат не само на изследователи, но и на студенти и преводачи.

Съпоставителен характер има и студията „Предикаты восприятия в болгарском и русском языках и из синтаксиса актантов“ с автори Мария Овсянникова и Христина Кукова. Изследването е посветено на употребите на базови неагентивни глаголи за зрително и слухово възприятие със синтаксисно допълнение в българския и руския език. Авторките се опират на богата литература по въпроса, за да намерят мястото на собствените си наблюдения. Обръща се внимание на видовата и темпоралната принадлежност на предикатите. Наблюдава се поведението на съюзи след тези предикати. Авторките са потърсили и различията между глаголите за зрително и слухово възприятие.

Студията „Инфинитивные и финитные синтаксисные зависимости в русском языке и их соответствия с союзами *че* и *да* в болгарском языке“ с автори Александр Летучий и Марина Джонова е посветена на съпоставката на стратегиите за управление на синтаксисните актанти в руския и българския език. Авторите опират своите наблюдения върху множество примери, за да извлекат основните различия между двата езика. Това е първото според мене изследване, посветено на този проблем.

След краткия преглед на включените студии в колективната монография бих могла да заключа, че всяка от работите се отличава със задълбоченост и прецизност. Анализираният въпрос не са били досега във фокуса на българската и руската лингвистика, въпреки че не липсват проучвания в сферата на предикатите за състояние.

Монографията има несъмнено приносен характер. Включването на изтъкнати учени в българския и в руския екип е довело до създаването на значими изследвания, които са принос не само в българското и руското езикознание.

Съвместната работа на българския и руския научен екип е довела до отлично изпълнение на целите и задачите на проекта и до създаването на монография, която ще служи на поколения изследователи.

Според мене е важно да бъдат изтъкнати индикаторите за успешно изпълнение на проекта, които убедително доказват, че са преизпълнени значително планираните научни дейности:

– вместо планираните три студии (минимум две в международни списания) във връзка със семантичната и синтактичната характеристика на предикатите за състояние в българския и руския език са публикувани пет студии, три от които в международни списания и една в съавторство с член на руския екип;

– вместо три доклада на конференции са публикувани пет статии в списания, като изнесените доклади са единайсет, от които два доклада в съавторство с член на руския екип;

– вместо три публикации в сборници с доклади от конференции са публикувани пет статии в списания и шест статии в сборници с доклади от конференции, като една е съвместна с представител на руския екип;

– при реализацията на научните задачи по проекта е изработена база данни с примери, илюстриращи предикати за състояние в българския и руския език, включваща 1663 паралелни изречения на български и руски вместо планираните 1000 изречения;

– вместо планираните три студии (минимум две в международни списания) за семантичната и синтактичната характеристика на предикативите за състояние в българския език са публикувани четири студии (две в международни списания);

– вместо планираните три публикации в сборници от конференции са публикувани пет статии и са изнесени пет доклада на конференции;

– създадена е база данни с примери, показателни за предикативите за състояние в българския и руския език, която включва 1078 паралелни изречения на двата езика вместо планираните 1000;

– вместо планираните пет глави в колективна монография е публикувана колективна монография с 16 глави;

– вместо планираните пет съвместни публикации с представители на руския екип в реферирани и индексирани списания са публикувани 7 публикации в съавторство с представителите на руския екип;

– вместо планираните четири съвместни доклада с представителите на руския екип и четири съвместни публикации в сборници с доклади от конференции общо са изнесени 21 доклада, от които 5 в съавторство с членове на руския екип, както и 18 публикации, от които 5 в съавторство с членове на руския екип.

Проследяването на публикациите по проекта във всеки пакет убеждава, че задачите по научния проект не само са изпълнени, но и значително преизпъл-

нени. Няма нито една публикация или доклад, който да не е принос в българското и руското езиковедие. Сериозно са разработени въпроси, които досега не са били обект на целенасочено проучване в българския и руския език.

БЕЛЕЖКИ

1. „Онтология на ситуацияите за състояние – лингвистично моделиране. Съпоставително изследване за български и руски“, ред. Светла Коева, Елена Иванова, Йовка Тишева и Антон Цимерлинг, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2022 г., 596 с., и проектът „Онтология на ситуацияите за състояние – лингвистично моделиране. Съпоставително изследване за български и руски“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ в рамките на конкурса *Проекти по програма за двустранно сътрудничество – България – Русия 2019 – 2020 г.* (Договор № КП-06-РУСИЯ / 23 от 2020 г.) и от Руския фонд за фундаментални изследвания (Договор № 20-512-18005)

NEW STUDIES DEVOTED TO THE ONTOLOGY OF STATUS SITUATIONS IN THE BULGARIAN AND RUSSIAN LANGUAGES

Abstract. This review presents the results of a Bulgarian-Russian project in the field of status situations in the Bulgarian and Russian languages. The monograph, the work of the scientific team, is also presented, emphasizing the main contributions of the individual studies.

Keywords: Bulgarian language; Russian language; ontology; status situations; linguistic modeling

✉ **Prof. Krasimira Aleksova, DSc.**

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3205-9958>

Department of Bulgarian Language

Sofia University

E-mail: krasimira_aleksova@slav.uni-sofia.bg